

Francesc Micó.

L'*Auricula ursi myconi* i el gènere *Miconia*

Els epònims

***Ramonda myconi (Auricula ursi myconi)*.** Herba de la família de les gesneriàcies, amb una roseta de fulles ovalades, crenades, de superfície rugosa, piloses per sobre i densament cobertes de pèls ferruginosos per sota, i amb flors morades, amb el centre groc, que es fa a les roques calcàries ombrívols dels Pirineus i altres muntanyes, i és emprada popularment com a remei pectoral.¹ Fou descoberta pel Dr. F. Micó. Es coneix com orella d'ós, borratja de cingle, herba de la tos, herba tossera o herba tossina.

Gènere *Miconia*. Gènere botànic de plantes de flors, que pertany a la família *Melastomataceae*. Els botànics H. Ruiz i J. A. Pavón batejaren aquestes plantes amb aquest nom en honor del Dr. F. Micó.²

Francesc Micó, l'home

Francesc Micó va néixer a Vic (Osona).¹ Fou batejat a la catedral de Vic el 28 de maig de 1528.³ Estudià medicina i farmàcia a Salamanca^{4,5} («es uno de los médicos más ilustrados del siglo xvi que tuvo la Universidad de Salamanca»)⁶, on va ser deixeble de Cosme de Medina, catedràtic d'anatomia que seguia les doctrines d'Andreas Vesal, i del llavors famós catedràtic Lorenzo Alderete.^{1,3} Anys després, tornaria a la vida universitària, aquest cop però ja a Barcelona.

A finals de la dècada de 1550 es traslladà a Extremadura, a l'hospital del monestir de Guadalupe, centre al que acudien en aquells temps metges que ja havien obtingut la titulació universitària per ampliar i perfeccionar els seus coneixements.

Micó fou un expert anatomista. Es formà en la nova morfologia vesaliana amb l'esmentat Cosme de Medina, deixeble de Luis Collado, i va adquirir un gran nom com a hàbil dissector durant la seva estada a l'hospital del monestir de Guadalupe. En aquest hospital col·laborà amb Francisco Hernández, metge i botànic, amb qui realitzà nombroses autòpsies seguint els esquemes de Vesal.⁷ Amb Hernández desenvolupà també una gran activitat com a botànic, herboritzant

per Extremadura, i fou un dels capdavaners de la botànica catalana i espanyola. Herboritzà tant per Catalunya com per Castella i Extremadura, especialment a la zona de Guadalupe.

Quan acabà la seva estada a Extremadura, s'establí a Barcelona, on va restar fins a la seva mort (ca. 1592; tot i que no hi ha dades exactes sobre la seva mort, les diferents fonts consultades coincideixen a indicar que devia ser poc abans de l'any 1592).⁵ A Barcelona, on exercí com a metge, fou una personalitat influent a la ciutat. L'any 1564 va firmar les oposicions per accedir a totes les càtedres vacants en aquells moments, però fou exclòs de totes les oposicions pel plet que tenia contra l'ajuntament de la ciutat per l'enfrontament d'aquesta institució amb els metges en l'època en què s'estava duent a terme la incorporació de l'Estudi de Medicina a la universitat de l'Estudi General. Va ser una època de disputes que acabà, finalment, el 16 de març de 1565, en arribar a un acord d'unió perpètua i indissoluble entre la universitat dels metges i la universitat de l'Estudi General, que des de llavors compartiren privilegis i es fusionaren en una sola corporació universitària amb una única direcció.⁸ A partir d'aquell moment, un cop resolt el conflicte entre els metges i el poder municipi-

pal, la medicina canvià radicalment gràcies a un grup de metges que facilitaren la introducció dels corrents renaixentistes i impulsaren l'expansió de la facultat de Barcelona, convertint-la en un dels centres més avançats d'Espanya.

Francesc Micó fou l'artífex de la renovació de l'ensenyament de l'anatomia a la Universitat de Barcelona. En els anys que passà a Extremadura, juntament amb Hernández ja havia fet importants aportacions anatòmiques a partir de les seves pròpies observacions. El 1566, un cop va deixar d'estar vetat a causa del plet que havia mantingut amb el municipi barceloní, va guanyar per oposició la càtedra de medicina teòrica; posteriorment, va ser nomenat per ocupar la càtedra d'anatomia, des de 1567 a 1569. El 31 d'agost de 1569 fou substituït per Francesc Castelló, però poc després Castelló renuncià i Micó tornà a ocupar la càtedra des de 1570 fins a 1572, data en què fou substituït per Esteve Guardiet.⁸

A la Universitat de Barcelona, el coneixement del cos humà, mitjançant dissecció de cadàvers, fou un dels aspectes essencials de l'ensenyament de l'anatomia durant la segona meitat del segle XVI. No va ser fins l'any 1562 que es va establir que una de les càtedres de medicina ho fos de cirurgia i anatomia i el 1567 es va crear la «càtedra d'anatomia, simples i cirurgia» i s'establí que es donés una classe d'anatomia diàriament i que durant els mesos d'hivern es fessin disseccions de cadàvers humans.⁸ Fou aquesta l'època en què Micó, catedràtic d'aquestes matèries, impulsà l'estudi de l'anatomia. Tot i que el 1559 s'havia ordenat que els catedràtics de medicina només fessin dues «anatomies» cada any, mentre Micó va ocupar la càtedra és molt probable que la pràctica de disseccions s'incrementés notablement.⁷

El 1559, els estatuts fundacionals de la nova institució especificaven que els professors havien de sortir a herboritzar, buscant plantes per a confeccionar les fórmules magistrals, amb els estudiants, des d'abril fins a agost, i que havien de preparar un herbari seguint les descripcions de Dioscòrides. L'any 1567, davant la gran necessitat d'apotecaris a la ciutat, es va crear una única càtedra d'anatomia, simples i cirurgia, a

la qual havien d'acudir també, durant dos anys, els futurs apotecaris. L'ensenyament d'aquestes matèries assolí una gran importància gràcies a Micó⁸ que, a més de brillant anatomista, era ja llavors un botànic molt reconegut tant a Catalunya i Espanya com a l'estranger (especialment entre els botànics francesos).

A Catalunya, Micó va herboritzar sobretot pel pla i el litoral dels voltants de Barcelona i, molt especialment, per les muntanyes de Montserrat.^{5,7} Per encàrrec del rei Felip II, Francesc Micó enviava mostres dels seus descobriments als horts botànics reials. Per altra banda, Micó rebia puntualment de l'apotecari del rei llavors i arrels, tant de les Índies com dels horts reials, que Micó sembrava al seu hort a Barcelona⁷ i que, en ocasions, enviava al botànic francès Daléchamps. Gràcies a Micó, els estudis de botànica a Catalunya tingueren un impuls important en el segle XVI.⁹

Tot i que l'any 1562 s'havia establert que una de les tres càtedres de medicina fos de «pràctica», la creació d'una càtedra específica no tingué lloc fins el 1575. Aquesta càtedra fou regentada habitualment pels professors més prestigiosos; el primer d'ells fou Francesc Castelló (de 1576 a 1578), a qui seguí Francesc Micó, que ocupà la càtedra de 1578 a 1582.⁷

Tot i la seva gran activitat mèdica i universitària, Micó deixà una sola obra escrita. Fou un gran defensor de la utilització de l'aigua de neu i dels beneficis de beure begudes fredes, refrescades amb la neu, fet molt poc comú en aquella època, ja que es considerava que era poc saludable. Sobre aquest tema va escriure un llibre que tingué molt ressò: *Alivio de los sedientos, en el qual se trata de la necesidad que tenemos de beber frío, y refrescado con nieve, y las condiciones que para esto son menester, y cuáles cuerpos lo pueden libremente soportar*¹⁰ (Figura 1). Aquesta obra, dividida en 13 capítols, es publicà a Barcelona el 1576 i se'n va fer una reimpressió el 1792, més de dos segles després¹¹ (Figura 2) (diu l'editor d'aquesta reimpressió: «se reimprime ahora así por probar con abundante y selecta doctrina de los antiguos lo saludable y provechoso que es el oportuno uso de la nieve...»)³. En aquest llibre, Micó explica els avantatges de beure aigua freda

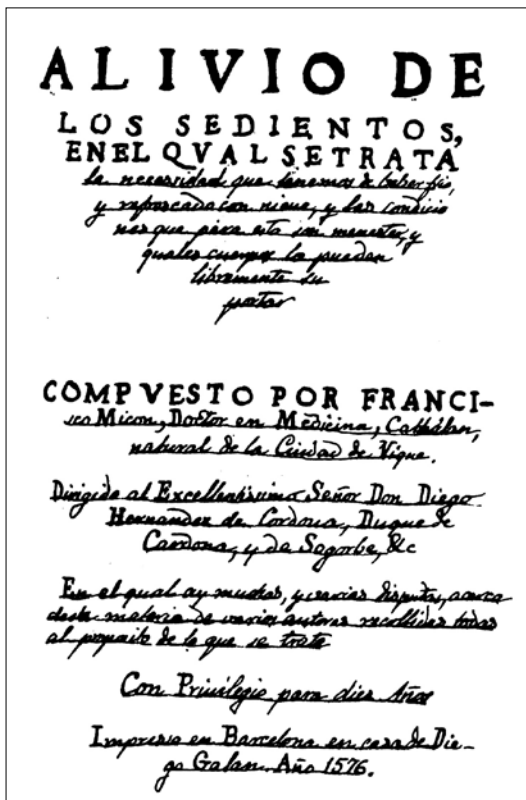

Figura 1. Portada de l'obra de Francesc Micó *Alivio de los sedientos*¹¹ publicada a Barcelona el 1576.

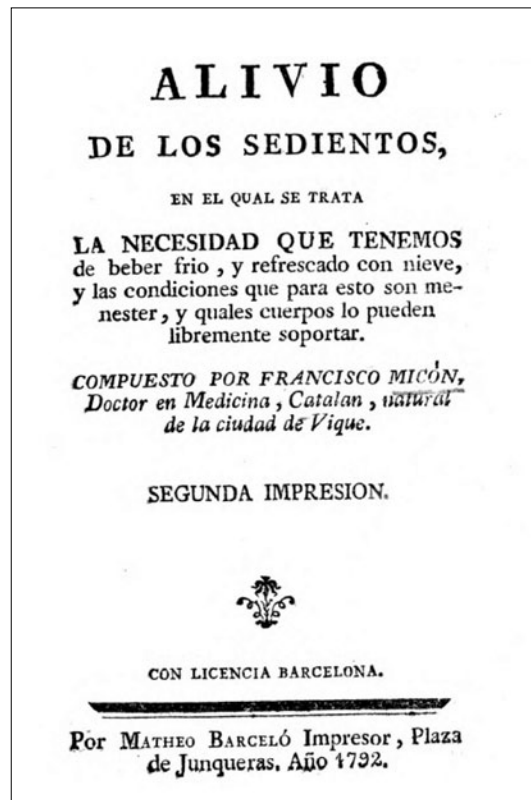

Figura 2. Portada de la reimpressió de l'obra de Francesc Micó *Alivio de los sedientos*¹² publicada el 1792 a Barcelona.

per a tot l'organisme i la recomana en determinades situacions. També parla de la necessitat que té el nostre cos de beure aigua. Sobre aquesta obra, Hernández Morejón (1843) diu: «Esta obrita es digna de leerse, no solo por la erudición que contiene, sino por las juiciosas y sólidas ideas prácticas que encierra».¹²

Sembla que Micó va escriure una altra obra, *Las vistas de Montserrat*, de la qual possiblement no en quedi cap exemplar. Junyent⁵ aventura que es devia tractar d'una col·lecció de gravats de les muntanyes de Montserrat que podia haver dibuixat Micó, de qui és ben sabut que era un bon dibuixant.

Bernades fa referència a Micó en la seva obra *Principios de botànica*¹² i diu que és un metge, botànic i astròleg famós («à Micó se le debe el hallazgo de varias y curiosas plantas que descubrió, no solo en la Marina de Barcelona, Montserrat, y otros parages de Cataluña, si tambien en Castilla la nueva, y Guadalupe»).

Els epònims de Micó:

l'Auricula ursi myconi i el gènere *Miconia*

Micó va descobrir una trentena d'espècies botàniques noves, que dibuixà molt detalladament i que donà a conèixer al també metge i botànic francès Jacques Daléchamps (Figura 3). Micó no va publicar cap de les seves aportacions a la botànica, però Daléchamps inclogué 25 (segons alguns autors foren 30) dels exemplars que Micó li envià a la seva publicació *Historia generalis plantarum*¹³ publicada a Lió els anys 1586-1587 (Figura 4). Aquest botànic donà el nom d'*Auricula ursi myconi* a una d'aquestes plantes descobertes per Micó (Figura 5), que després Linné rebatejà com *Verbascum myconi*.^{5,15,16} Daléchamps, a *Historia generalis plantarum*, a més lloava amb entusiasme els descobriments fets per Micó. Anys després, però, el botànic francès Richard canvià el nom d'aquesta planta i la rebatejà homenatjant un compatriota seu, Ramond

Figura 3. Retrat del botànic francès Jacques Daléchamps. Aquest botànic donà el nom d'*Auricula ursi myconi* a una de les plantes descobertes per F. Micó i inclogué aquesta denominació en la seva publicació *Historia generalis plantarum*.

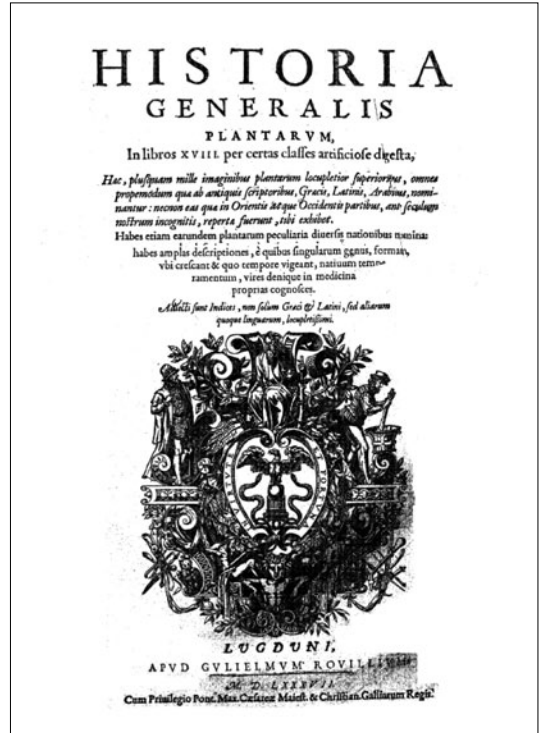

Figura 4. Portada de l'obra de J. Daléchamps *Historia generalis plantarum*¹⁴ publicada a Lió (1586-1587), on aquest autor donà a conèixer una trentena de plantes descobertes per F. Micó.

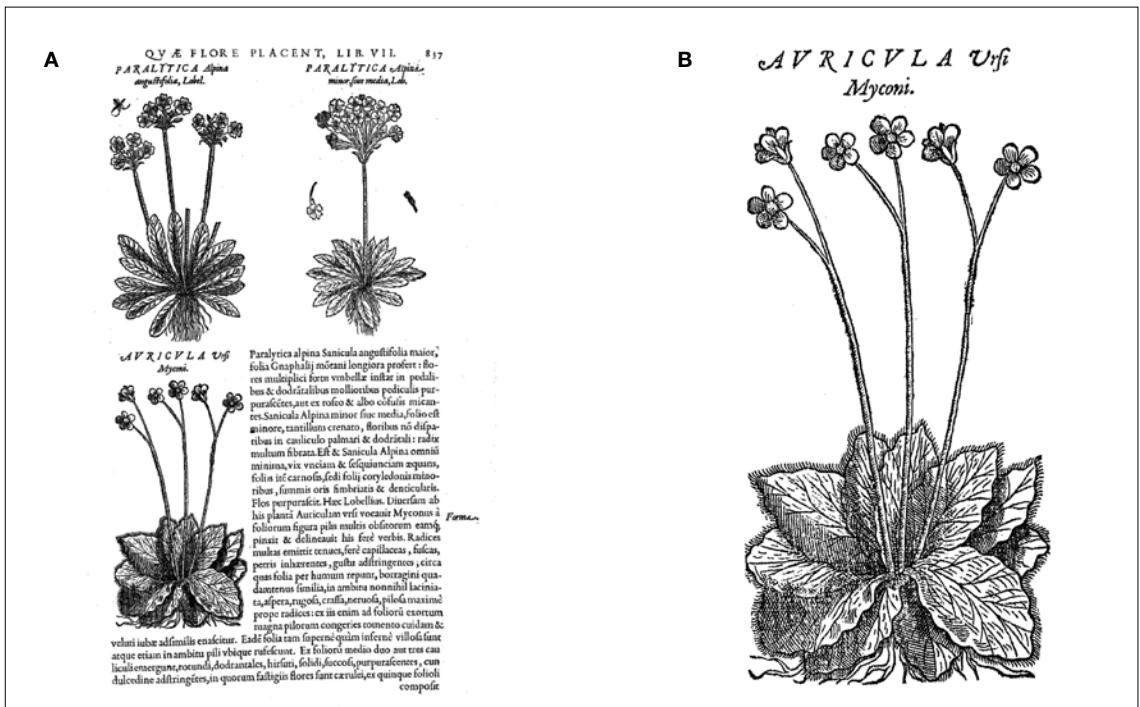

Figura 5. A) Pàgina 817 de l'obra de J. Daléchamps *Historia generalis plantarum* (1586-1587) on es descriu, per primera vegada, l'*Auricula ursi myconi*, descoberta per F. Micó, B) Primer dibuix publicat de l'*Auricula ursi myconi*, inclòs a la *Historia generalis plantarum*.¹⁴

(*Ramonda* o *Ramonda pyrenaica*). Pedro Felipe Monlau, en una traducció que féu de l'obra de Richard, publicada a Barcelona el 1831, demostrà aquesta usurpació del nom, amb arguments basats en les normes donades per Linné i en les teories de la botànica que s'havien de fer servir per a la formació de les denominacions de nous gèneres i espècies. En defensa del reconeixement a Micó diu: «Pero nunca perdonaremos á Richard el que, haciendo un nuevo género de esta planta, haya menoscabado, en obsequio de Ramond, la memoria del Dr. Micó, quien ha sido indudablemente el primer botánico que la descubrió y á quien Delechamp, corresponsal suyo, la había dedicado muchos años antes».^{5,12,15,16} Altres autors, com el botànic De Candolle, feren palesa la injustícia comesa per Richard en rebatejar aquesta planta.⁵

Especialment interessants ens han semblat les paraules del botànic, monjo benedictí de Montserrat, Adeodat Marcet, qui en una revisió sobre la flora montserratina, l'any 1909 escriu, quan parla de la *Myconia borraginea* Lapey:¹⁵ «Pero no es sols pera citar la de Montserrat el motiu de

fer menció d'ella, sino principalment pera tornar per la gloria d'un dels primers botànichs catalans que recorregué herboritzant nostra muntanya, el Dr. Francesch Micó, metje, honra de la ciutat de Vich, ahont vejé la primera llum y ahont exercí sa carrera primerament, passant més tart á exercirla á Barcelona. A Micó li ha passat ab l'orella d'os ó Auricula ursi, com ell l'anomenaba, lo que á Colón ab l'América: ells treballaren, y altres se n'emportaren la gloria». I afegeix: «La planta que'ns ocupa fou trobada per primera vegada á Montserrat pe'l Dr. Micó». Després d'aquests comentaris, Marcet defensa al llarg de tres pàgines, amb arguments i referències a moltes obres de botànica, que seguint les regles de nomenclatura botànica correctes la planta havia d'haver conservat el seu nom original. Fa un repàs històric dels canvis de nom i recull els diferents sinònims en ordre cronològic («La sinonimia pot donarse del modo següent seguint l'ordre cronològich: *Verbascum Myconi* L., *Ramondia pyrenaica* Richard, *Myconia borraginea* Lapey, *Chaixia Myconi* Lapey, *Myconia borraginoides* Bub., *Miconia aretotis* Monlau, *Ramondia Myconi* F. Schultz, *Ramondia Micoi* Pau»).

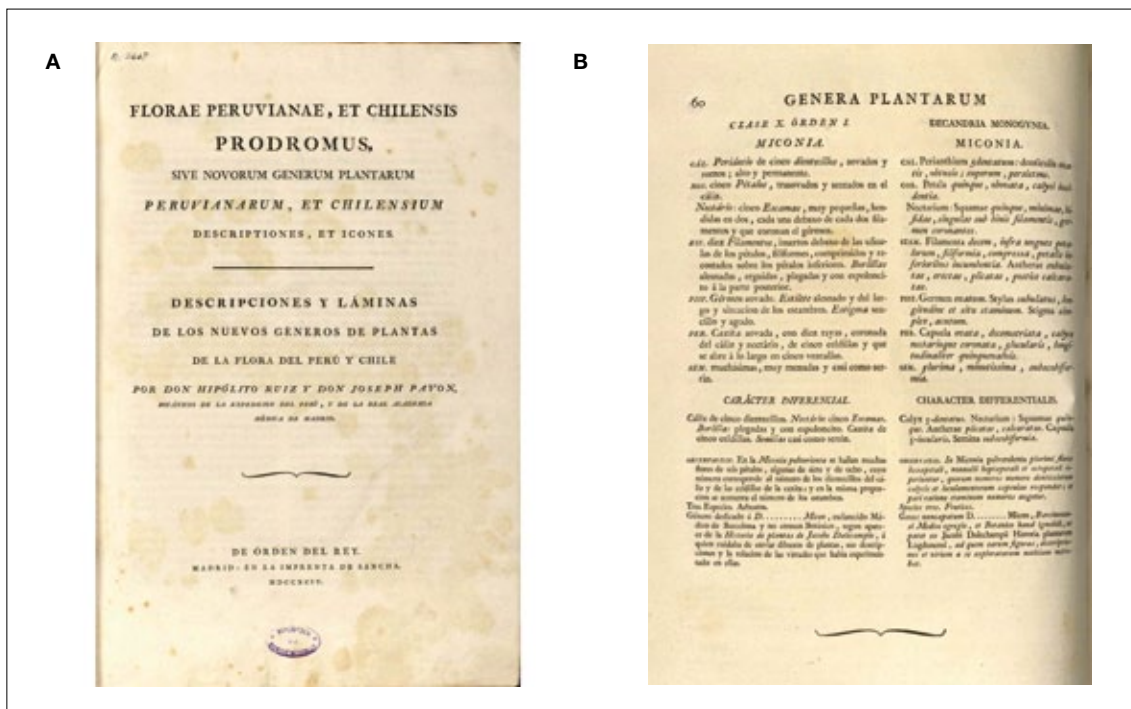

Figura 6. A) Portada de l'obra d'H. Ruiz i J. Pavón *Florae peruvianae, et chilensis prodromus* (1794), B) Pàgina 60 de *Florae peruvianae, et chilensis prodromus* on es descriu per primera vegada el gènere *Miconia*, gènere dedicat a F. Micó.²

Actualment aquesta planta es coneix com *Ramonda myconi*, si bé, popularment s'anomena orella d'ós, borratja de cingle, herba de la tos, herba tossera o herba tossina. El mateix Micó experimentà amb aquesta planta i en descrigué la seva eficàcia contra la tos (d'aquí el nom d'herba de la tos, herba tossera o herba tossina). És aquesta una herba de la família de les gesneriàcies, amb una roseta de fulles ovalades, crenades, de superfície rugosa, piloses per sobre i densament cobertes de pèls ferruginosos per sota, i amb flors morades, amb el centre groc, que es fa a les roques calcàries ombrívols dels Pirineus i altres muntanyes,¹ com les de Montserrat, i és emprada popularment, com ja va experimentar Micó, com a remei pectoral.

Per altra banda, al segle XVIII, H. Ruiz i J. A. Pavón, botànics espanyols que participaren en expedicions a Amèrica del Sud, i molt especialment a Perú, donaren el nom de *Miconia* (*Miconia* Ruiz & Pav) a un gènere nou, del qual descrigueren diverses espècies. Li donaren aquest nom en honor de Francesc Micó, tal com consta a la pàgina 60 de la seva obra *Florae peruvianae, et chilensis prodromus*² (1794) (Figura 6): «Género dedicado á D... Micon, esclarecido Médico de Barcelona y no común Botánico, según aparece de la Historia de plantas de Jacoho Dalecamph, á quien cuidaba de enviar dibuxos de plantas, sus descripciones y la relación de las virtudes que habia experimentado en ellas». Trobem aquesta denominació també en altres obres de Ruiz i Pavón com ara *Suplemento á la quinologia*,¹⁷ publicada el 1801 a Madrid.

Miconia és un gènere botànic de plantes de flors, que pertany a la família *Melastomataceae*. Les plantes d'aquest gènere es troben sobretot a les zones càlides i tropicals d'Amèrica. La majoria de les espècies són matolls i arbres de fins a 15 metres d'altura. La base de dades *Melastomataceae.net*¹⁸ recull 1.081 noms acceptats d'espècies diferents del gènere *Miconia* i 1.716 noms diferents d'aquestes espècies.

Referències bibliogràfiques

1. Francesc Micó. Enciclopèdia.cat. (Accés el 23 de gener de 2012.) Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/>

2. Ruiz H, Pavón J. *Florae peruvianae, et chilensis prodromus, sive novorum generum plantarum peruvianarum, et chilensium descriptiones, et icones*. Descripciones y láminas de los nuevos géneros de plantas de la flora del Perú y Chile por don Hipólito Ruiz y Don Joseph Pavón, botánicos de la expedición del Perú, y de la Real Academia Médica de Madrid. Madrid: Imprenta de Sancha; 1794. p. 60.
3. Torres Amat F. *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*. Barcelona: Imprenta de J. Verdager; 1836. p. 417-8.
4. Chinchilla A. *Anales históricos de la medicina en general y biografico-bibliográficos de la española en particular*. Historia de la medicina española. Volumen 1. València: Imprenta de López y Compañía; 1841. p. 419-21.
5. Junyent E. Francisco Micó, 1528-1592. *Ausa*. 1957;2:546-9.
6. *Escritores notables de medicina de la Universidad de Salamanca*. Siglos XV y XVI. A: Memoria del estado de la enseñanza en la Universidad de Salamanca y establecimientos de instrucción pública del distrito en el curso de 1860 a 1861, y anuario de la misma. Salamanca: Imprenta de Diego Vázquez; 1861. p. 21.
7. Fernández Luzón A. La Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona (1559-1598). *Barcelona Quaderns d'Història*. 2001;5:183-91.
8. Fernández Luzón A. *Tesi doctoral*. La Universidad de Barcelona en el siglo XVI. Universitat Autònoma de Barcelona; 2003.
9. Escudé i Aixelà MM, Calbet i Camarasa JM. La revista *Ausa* i la història de la medicina. *Gimbernat*. 2005;43:219-39.
10. Micó F. Alivio de los sedientos, en el qual se trata de la necesidad que tenemos de beber frío, y refrescado con nieve, y las condiciones que para esto son menester, y cuáles cuerpos lo pueden libremente soportar. Barcelona: Casa de Diego Galan; 1576.
11. Micó F. Alivio de los sedientos, en el qual se trata de la necesidad que tenemos de beber frío, y refrescado con nieve, y las condiciones que para esto son menester, y cuáles cuerpos lo pueden libremente soportar. Segunda impresión. Barcelona: Matheo Barceló Impresor; 1792.
12. Hernández Morejón A. *Historia bibliográfica de la medicina española*. Tomo 3. Madrid; 1843. p. 259-60.
13. Barnades M. *Principios de botánica, sacados de los mejores escritores, y puestos en lengua castellana por el doctor don Miguel Barnades, primer profesor de botánica en el Real Jardín de Madrid, y socio honorario de la Real Academia Medica Matritense*. Parte primera con las estampas necesarias. Madrid: Imprenta de Antonio Pérez de Soto; 1767. p. 12-3.
14. Daléchamps J. *Historia generalis plantarum*. Lió: apud Gulielmum Rouillium; 1586-1587. p. 817.
15. Marcet A. Notes pera la "flora montserratina". *Butlletí de la Institució Catalana d'Historia Natural*. 1909;9:84-95.

EPONÍMIA MÈDICA CATALANA (III)

16. Chiarlone Q, Mallaina C. Historia de la farmacia. 2ª ed. Madrid: Imprenta de José M. Ducazcal; 1865. p. 277-8.
17. Ruiz H, Pavón J. Suplemento á la quinologia, en el qual se aumentan las especies de quina nuevamente descubiertas en el Perú por Don Juan Tafalla, y la quina naranjada de Santa Fé con su estampa. Madrid: Imprenta de la viuda e hijo de Marín; 1801. p. 142.
18. MELNET. (Accés el 23 de gener de 2012.) Disponible a: www.melastomataceae.net